

רות פרק א

א ויהי בימי שפט השפטים, ויהי רעב בארץ; ויילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו. ב ושם האיש אלימלך ושם אשתו נעמי ושם שני בניו מחלון וכליון, אפרתים מבית לחם יהודה; ויבאו שדי מואב, ויהיו שם. ג וימת אלימלך איש נעמי; ותשארה היא ושני בניה. ד וישאו להם נשים מאביות, שם האחת ערפה ושם השנית רות; וישבו שם כעשר שנים. ה וימתו גם-שניהם, מחלון וכליון; ותשאר האשה משני ילדיה ומאשה. ו ותקם היא וכלתיה, ותשב משדי מואב: כי שמעה בשדה מואב כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם. ז ותצא מן המקום אשר היתה שמה, ושתי כלותיה עמה; ותלכנה בדרך לשוב אל ארץ יהודה. ח ותאמר נעמי לשתי כלתיה, לכנה שבנה אשה לבית אמה; יעש ה' עמכם חסד, כאשר עשיתם עם המתים ועמדי. ט יתן ה' לכם ומצאן מנוחה, אשה בית אישה; ותשק להן, ותשאנה קולן ותבכינה. י ותאמרנה-לה: כי אתך נשוב, לעמך. יא ותאמר נעמי שבנה בנתי, למה תלכנה עמי: העוד-לי בנים במעי, והיו לכם לאנשים. יב שבנה בנתי לכן, כי זקנתי מהיות לאיש: כי אמרתי יש-לי תקנה גם הייתי הלילה לאיש וגם ילדתי בנים. יג הלהן תשברנה, עד אשר יגדלו, הלהן תענגנה, לבלתי היות לאיש; אל בנתי, כי-מר-לי מאד מכם כי יצאה בי יד ה'. יד ותשנה קולן, ותבכינה עוד; ותשק ערפה לתמותה ורות דבקה בה. טו ותאמר הנה שבה יבמתך, אל-עמה ואל-אלהיה; שובי אחרי יבמתך. טז ותאמר רות אל תפגע-בי לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אליון עמך עמי, ואלוהיך אלוהי. יז באשר תמותי אמות ושם אקבר; פה יעשה ה' לי וכה

יוסיף כי המנות יפריד ביני ובינך. יח ותרא כי מתאמצת היא ללכת אִתָּה; ותחדל לדבר אליה. יט ותלכנה שתיקהם עד בואנה בית לחם; ויהי, כבואנה בית לחם, ותהם כל-העיר עליהן, ותאמרנה הזאת נעמי. כ ותאמר אליהן, אל-תקראנה לי נעמי: קראן לי מרא, כי המר ש-די לי מאד. כא אני מלאה הלכתי, וריקם השיבני ה'; למה תקראנה לי נעמי, וה' ענה בי, וְשֵׁ-די הרע לי. כב ותשב נעמי ורות המואביה כלתה עמה, השבה, משדי מואב; והמה באו בית לחם, בתחלת קציר שערים.

ירידה ועלייה

היכרות

נקודת המוצא בקריאת סיפור בכתבי הקודש היא, כי בפסוקים הראשונים מונחים יסודות להבנה נכונה של העלילה המתפתחת. ככל שנעמוד על טיבם של התיאורים והנסיבות המצוינים בפתח, נוכל לקנות הסתכלות ראויה כיצד לגשת למגילה.

א וַיְהִי בַיָּמֵי שְׁפֹט הַשְּׁפֹטִים, וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ; וַיִּלְךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם וַיְהוּדָה, לָגוֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו.

ויהי בימי' - לשון צער

חכמים למדו שכאשר המקרא מתאר תקופה במילים 'וַיְהִי בַיָּמֵי', הדבר מצביע על קיומו של צער בסיפור. אך כשמופיעה המילה 'וַיְהִי' לבדה, יכולה היא לתאר גם שמחה.¹

המילה 'וַיְהִי' מבטאת הוויה, מציאות שהתרחשה בהיסטוריה האנושית ואינה נמצאת תחת מסגרת התוחמת אותה. בדרכו של עולם, כל הוויה יכולה להתפתח לשני כיוונים שונים כדוגמת צער ושמחה. בראייה אמונית, שם ה' מתגלה דרך הבריאה ומהלך ההיסטוריה, ודרך מבט כולל נוכל לזהות את יד ה' המכוונת את התהליכים.² המילים

¹ **מסכת מגילה** (י ע"ב): "אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער... אמר רב אשי כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי, ויהי בימי אינו אלא לשון צער... ויהי בימי שפוט השופטים..."

² על פי הראי"ה, **אורות הקודש** ב, 'הופעת כללות ההויה': "השכלה פשוטה וישרה היא שכל המאורעות שבעולם, כל היצורים, כל מעשיהם, וכל פרטי עניניהם, טבעיהם, תכונותיהם, מדותיהם,

'וַיְהִי בַיָּמֵי' מבטאות שהתקופה המצוינת מנותקת מהרצף ההיסטורי, וכפופה לנורמה אנושית שהטביעה בה את חותמה. נוכחות האלוקים באותה הוויה אינה מוצאת מקום, והסתרת הפנים מביאה להופעת הצער באותה תקופה.³

לאור יסוד זה, קריאתנו את מגילת רות צריכה לצמוח מתוך הכרה כי הרגשת צער מרחפת מעל העלילה, ומניעה את הדמויות שלפנינו לעשות מעשה.

תקופת השופטים

תיאור הכתוב כי זמן התרחשותה של העלילה חל בתקופת השופטים מקנה גם כן נקודת מבט נכונה בקריאת המגילה.

'תקופה' היא שם כולל לימים ושנים בעלי מכנה משותף בערכי החברה ובמדיניות שלטונית. על פי רוב, פעולותיהם של אנשים ועמים ינבעו מתוך תפיסת עולם השוררת באותה תקופה. הנחה זו מלמדת שהמילים 'בַּיָּמֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים' מצביעות שמעשי הדמות שלפנינו נובעים מערכי התרבות של תקופת השופטים.

'איש הישר בעיניו'

תקופת השופטים התאפיינה בחוסר הנהגה קבועה בישראל אשר פגעה ביציבות הרוחנית של העם. השופטים שייצגו את השבטים השונים מהם

ארחות חייהם, החמריים, וקל וחומר הרוחניים, הכל הוא תמצית מההופעה של כללות ההויה. ויש הכנה בשכל ובכח ההשערה הרוחנית למצא את השרשים במקורם. וזהו יסוד סוד ד' ליראיו...".
³ **מסכת מגילה** (י ע"ב): "חמשה ויהי בימי הוור, (אסתר א, א) 'ויהי בימי אחשוורוש', (רות א, א) 'ויהי בימי שפוט השופטים', (בראשית יד, א) 'ויהי בימי אמרפל', (ישעיהו ז, א) 'ויהי בימי אחז', (ירמיהו א, ג) 'ויהי בימי יהויקים'". וכן על פי ספר 'דברי שלום ואמת' על מגילת אסתר.

באו,⁴ הושיעו את ישראל מידי צורריהם והשיבו את לב העם לאביהם שבשמים, אך חותמם נעלם לאחר פטירתם.⁵ חוסר היציבות הביא את היחידים לפעול כישר בעיניהם,⁶ ותרם להיווצרותה של התנהלות קלוקלת גם במערכות הציבוריות האמונות על הצדק והמוסר.⁷

אדם הפועל כפי ראות עיניו מעיד כי נקודת מוצאו היא לפעול על פי שיקולים אישיים, וללא התחשבות בגורמים ובערכים נוספים. האדם בטבעו הוא יצור חברתי,⁸ כאשר בשביל כינונה של החברה יש צורך בקביעת נורמה התנהגותית העומדת בבסיסה, ומחייבת את הפרטים החיים בה. אדם הסוטה מדפוס ההתנהגות ומערכי החברה ייחשב כזר, ואט אט ימצא עצמו נפלט ממנה.

תקופת השופטים התאפיינה במציאות בה אפילו הדבק האנושי במתכונת החברה היה חסר. הממד הכללי לא היה קיים בעם מצד עצמו, אלא הבזיק כאור ברק כשהתמנה שופט, ונעלם כלעומת שבא לאחר פטירתו.

⁴ מסכת סוכה (כו ע"ב): "אין לך כל שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו שופט".

⁵ שופטים (ב, יג-כ): "ויעזבו את ה'; ויעבדו לבעל ולעשתרות... ויתנם ביד-שסים וישטו אותם... ויקם ה' שפטים; וישיעום מיד שפיהם... וקה' במות השופט, ישבו והשחיתו מאבותם, ללקח אחרי אלהים אחרים, לעבדם ולהשתחוות להם".

⁶ הרעיון מתבטא באמצעות פסוק המוזכר פעמים רבות בספר שופטים: "בנימים קהם אין מלך בישראל, איש הישר בעיניו יעשה".

⁷ רות רבה (א): "ויהי בימי שפוט השופטים - אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיו צריכין להישפט...". רות זוטא (א): "...היה הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שיניך, והוא אומר לו טול קורה מבין עיניך. יותר תועבות עשה השופט משאר העם..."

⁸ צוין אצל הפילוסופים היוונים כדוגמת אריסטו אשר הרמב"ם העריכו מאד, וכן אצל חכמי ישראל כדוגמת בעל הסולם, "האומה", היחיד והאומה: "האדם יצור חברתי. הוא אינו יכול למלא את צרכי חייו, כי אם בעזרה מזולתו. ולכן שיתוף רבים הוא תנאי הכרחי לקיומו".

בעם ישראל הערך הכללי מהווה צורך חיוני לכינון חיי האומה, ונותן לפרטים את ערכם ואת חיוניותם.⁹ כאשר חיי היחיד בישראל מושתתים על אנוכיות והתעלמות מערכי הכלל, הדבר פוגע באושר האומה, ומוריד את העם אל מתחת למדרגה אנושית בסיסית הרואה ערך בחיי החברה אף למטרה ירודה.

שמואל הנביא הכיר לעומק את שורש בעיית דורו, וביטא זאת בכתבתו את ספר שופטים ומגילת רות.¹⁰ בתיאורו 'איש' הוא ביקש ללמד כי הדמות שלפנינו מהווה 'דוגמא חיה' לאיש המצוי בתקופת השופטים, הפועל מתוך גישה אנוכית וללא התחשבות בערכים נוספים.

הרעב והירידה

'וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ' - ציון הכתוב את קיומו של הרעב בארץ חושף את הסיבה שבגללה הדמות ירדה להתגורר בשדה מואב עם משפחתה. קיומו של רעב מצריך את האדם לחפש מקורות מזון עבור משפחתו, וירידה מהארץ לצורך כלכלה הייתה פתרון טבעי אף בקרב האבות.¹¹ אולם לאחר שהמגילה הניחה את היסודות בדבר מאפייני תקופת השופטים, ניתן להבחין כי אור שלילי מאיר על ירידת הדמות מהארץ, חרף הרעב ששרר בה באותה עת.

⁹ הראי"ה, **אורות** (עמ' קמד): "היחש של כנסת ישראל ליחידה הוא משונה מכל הייחוסים של כל קיבוץ לאומי ליחידיו... לא כן בישראל, הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים. אם יעלה על הדעת להנתק מהאומה, צריך הוא לנתק את נשמתו ממקור חיותה..."

¹⁰ **מסכת בבא בתרא** (יד ע"ב): "שמואל כתב ספרו ושופטים ורות".

¹¹ **בראשית** (יב, י): "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וַיֵּד אֶבְרָם מִצְרָיִם לְגִיזַר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ". שם, (מב, א): "וַיֵּרָא יַעֲקֹב, כִּי יֵשׁ-שָׂבֵר בְּמִצְרָיִם; וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו, לָמָּה תִּתְּרֹאוּ... וְדוּ-שָׂמָּה וְשָׁבְרוּ-לָנוּ מִשָּׁם..."

הדמות שלפנינו הייתה צריכה לבחור להתמודד אחרת עם קשיי הרעב, אך פעלה מתוך תפיסת עולם של 'אִישׁ הַיָּשׁוּר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה'. הנחתנו חושפת את שורש דרשת חז"ל המצביעה על קיומה של עוולה מוסרית שעמדה ברקע הירידה. דמות זו בחרה להתעלם מהעזרה שהעם כל כך צריך לה בשעת הרעב, וירדה מהארץ כדי להימנע מבקשות העניים לסיוע.¹² שנות הבצורת בתקופת השופטים הביא את חכמים ללמוד, כי התנהלותם הקלוקלת של היחידים גרמה לעונש הרעב.¹³

ההליכה מתוארת בלשון יחיד 'וַיִּגְלֶף אִישׁ'. סגנון זה מבטא כי האיש התחיל את תנועת ההליכה אל ארץ אחרת ומשפחתו נסחפה אחריו. בשלב זה איננו יכולים להבין את מניעי הירידה מהארץ, האם רק לצרכי פרנסה או שמא מסתתרת אחריה סיבה עמוקה. בהמשך נוכל לדלות מידע מן הפסוקים.

ההסתרה

דרכו של המקרא לתאר בהרחבה דמויות מפתח כבר במפגש הראשוני עם הקורא. באמצעות תיאורים אלו ניתן לדלות פרטים המצטרפים יחד לתמונה שלמה, אשר מביאה את הלומד לידי היכרות נכונה עם הדמויות.¹⁴ אולם במגילתנו העלילה מתחילה בהסתרת פרטי המשפחה,

¹² **רות זוטא (א)**: "מי גרם לו גלות, עין רעה שהיה בו, שכך אמר למחר עניים מתכנסין ואיני יכול לגור ביניהם, הוי שעין רעה שהיה בו גרמה גלות לו וליצא חוצה לארץ".

¹³ **רות רבה**, (פתיחתא ל): "כתיב (משלי יט) 'ונפש רמיה תרעב', על ידי שהיו מרמים להקב"ה בימי השופטים- מהם עובדים לעבודה זרה ומהם עובדים למקום, הרעבון הקב"ה ברעבון, הדא הוא דכתיב ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ".

¹⁴ **רות (ב, א)**: "וּלְנַעֲמִי מוֹדַע לְאִשָּׁה, אִישׁ גְּבוּר חַיִּל מִמְּשַׁפַּחַת, אֶלְיָמְלֵךְ וְשֵׁמוֹ בַּעַז"; **שופטים (ד, ד)**: "וּדְבוּרָה אִשָּׁה נְבִיאָה, אֲשֶׁת לַפִּידוֹת הִיא שִׁפְטָה אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּעַת הַהִיא", **שמואל (א, א)**: "וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן-הַקְּמָתִים, צוֹפִים מֵהַר אֶפְרַיִם וְשֵׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶן-יִרְמִיָּה בֶן-אֶלְיָהוּא, בֶּן-תַּחַז בֶּן-

ורק בפסוק הבא תסיר את הלוט מעליה. סגנון זה מהווה גם כן פתח להבנת סיפור המגילה.

הסתרת פרטים בעלילה גורמת להתמקדות בעצם המעשה ולא ברקע הדמויות. באופן זה, המגילה מבקשת להדגיש שההתרחשות שלפנינו נובעת מהפוסקי הפעולה של חיי היחיד בתקופת השופטים, ואינה יוצאת דופן. במידה והמגילה הייתה מתארת את פרטי הדמויות כבר בפתיח, הלומד יכול היה להתרשם שהתנהגות זו מתייחסת למשפחה פרטית, ואין להקיש מהתרבות הכללית של תקופת השופטים.

בין שני מקומות

היכרות נוספת עם הדמות תתבסס על ההנחה כי מקום מגורים יכול ללמד על ערכי החברה וטבעם של אנשי המקום, ותצמח מההבחנה 'בתנועה' הקיימת בין שני המקומות המצוינים 'בית לחם' ו'שְׁדֵי מוֹאָב'. בית לחם ממוקמת בנחלת שבט יהודה שעליו הוטלה ההנהגה והמלכות בישראל,¹⁵ כאשר יסוד המנהיגות עומד על רגישות והבנה לצרכי העם כרועה לצאנו.¹⁶ אחריות זו למען הכלל הושרשה בטבעם של אנשי בית לחם, אשר המובחרים מבניה היטיבו לבטא זאת.¹⁷

צוף אֶפְרַתִּי"; אסתר (ב, ה): "איש יהודי הִנֵּה בְּשׁוֹשֵׁן הַבִּירָה וְשָׂמוּ מִן־כִּי בֶן־אִיר בֶּן־שְׁמַעִי בֶן־קִישׁ אִישׁ יְמִינִי".

¹⁵ בראשית (מט, י): "לא יסוד שִׁבְטֵי מִיְהוּדָה, וּמִחֶקֶק מִבֵּין רַגְלָיו..."

¹⁶ על פי שמות רבה (ב, ב): "ה' צדיק יבחן' (תהלים י"א), ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן: בדק לדוד בצאן... ואף משה לא בחנו ה' אלא בצאן... אמר הקדוש ברוך הוא: יש לך רחמים לנהוג צאן של בשר ודם כך. חייך, אתה תרעה צאני ישראל".

¹⁷ דוד בן ישי בית הלחמי, ומשם יצאו גיבוריו: יואב ואבישי עשהאל בני צרויה אחותו (שמואל ב' ב, לב), אלהן בן דוד (שם כג, כב), אלהן בן יערי ויהונתן בן שמעי אחי דוד (שם כא, כא).

האיש שלפנינו גדל בערוגת שבט ההנהגה, והחליט לנטוש אחריות בסיסית זו דווקא בשעת משבר בו הכלל היה זקוק לסעד ותמך. הנחה זו מחזקת את דרשת חכמים אשר למדנו, כי האיש אחז במידת צרות העין ולא שעה לעזור לעמו במתן מזון בזמן הרעב.¹⁸ מתברר כי ירידתו מהארץ היא תוצאה של בריחה מעצמיותו והתנכרות לעמו. ירידתו דווקא אל שדה מואב הייתה המשך ישיר לבחירתו להתנכר לעמו. טבע אומת מואב מתאפיין בעזות פנים ואכזריות אשר התבטא בהחזרתם רעה תחת טובה לעם עבדים משוחרר שחיפש נחמה ולחם ומים מעמי הסביבה.¹⁹ המואבים לא הניחו לבני ישראל לעבור בארצם, אלא רק דרך גבול המדבר תוך ניצול חולשתם למען רווח כספי.²⁰ הנחתנו מלמדת כי להליכה הפיזית מבית לחם ('וַיֵּלֶךְ אִישׁ') מתלווה תנועה נפשית של הליכה מעולם הערכים ממנו איש זה צמח, אל אימוץ עקרונות מוסר של אומה המנוגדת למשפחתו ולעמו.

הגילוי

ב. וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַעֲמִי וְשֵׁם בְּנֵיוֹ מְחִלּוֹן
וְכַלְיוֹן, אֶפְרָתִים מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה, וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי-מוֹאָב, וַיְהִי־וָשֵׁם.

¹⁸ בנוסף למה שכתבנו לעיל. רות זוטא (א): "מי גרם לו גלות, עין רעה שהיה בו, שכך אמר למחר עניים מתכנסין ואיני יכול לגור ביניהם...".

¹⁹ בראשית רבה (מא): "...לא דיין שלא פרעו לנו טובות (עבור הצלת לוט) אלא רעות, הדא הוא דכתיב (במדבר כב) 'וישלח מלאכים אל בלעם בן בעור וגו' ועתה לכה נא ארה לי את העם'...". נושא זה יורחב בהמשך.

²⁰ שופטים (יא, יז): "וישלח ישראל מלאכים אל-מלך אדום לאמר אעברה נא בארצך, ולא שמע מלך אדום, וגם אל-מלך מואב שלח, ולא אבה...". דברים (ב, ח): "ונעבר מאת אחינו בני-עשו... ונפן, ונעבר, ורך, מדבר מואב". ניצול כספי - שם (כח): "אכל בקסף תשברני ואכלתי, ומים בקסף תמן-לי ושתיתי... כאשר עשו-לי בני עשו הישבים בשעיר, והמואבים הישבים בקר עד אשר-אעבר...".

לאחר שבאמצעות הסתרת הדמויות המגילה הניחה את היסודות להבנה נכונה של העלילה, כעת היא מסירה את הלוט וחושפת את המשפחה. ייחוסם של בני המשפחה אל האיש ('אֶשְׁתּוֹ', 'בְּנָיו') מחזק את ההנחה, כי ההחלטה לרדת מהארץ היא שלו ובני משפחתו נספחים אליו.

שמות

בתקופת המקרא בחירת שם לילד הושפעה מאירועים שהתרחשו להורים לפני הלידה, במהלכה ומשאיפותיהם לעתיד.²¹ במשפחה שלפנינו ניתן לראות שקיים הבדל בין משמעות שמות ההורים המקרינים אור חיובי, לבין שמות ילדיהם המבטאים משמעות שלילית.

שמות ההורים מבטאים תחושה של שמחה, יישוב הדעת והודאה לה' שחוו הוריהם עת החליטו לקרוא בשמם. שמה של נעמי מעיד על הרגשת הנעימות שחוו הוריה עת לידתה, והשם אלימלך מסמל את הרגשת הקרבה אל האלוקים שחוו הוריו ואת שאיפתם למלכותו. הנחתנו חושפת את הקרקע ממנה צמחה דרשת חכמים, כי אביו של אלימלך היה נחשון בן עמינדב שהיה עד להשגחת הקב"ה שהוציא את עמו מגלות מצרים,²² ופעל עם א-ל מתוך דבקות ואמונה.²³

²¹ כרוגמת: **בראשית** (כט, לב): "וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יְאֹבֵב: כִּי אָמְרָה, כִּי-רָאָה ה' בְּעֵינַי כִּי עָתָה יֵאָהֲבֵנִי אִישִׁי. (לג) וַתִּהְיֶה עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן, וַתֹּאמֶר כִּי-שָׁמַע ה' כִּי-שָׁנְאָה אֲנִי, וַיִּתֶּן-לִי גֵם-אֶת-יְהוָה; וַתִּקְרָא שְׁמוֹ, שִׁמְעוֹן. **שם** (מא, נא): "וַיִּקְרָא יוֹסֵף אֶת שֵׁם הַבְּכוֹר מְנַשֶּׁה כִּי נִשְׁנִי אֱלֹהִים אֶת כָּל עַמְלֵי יְאֹת כָּל בֵּית אָבִי". **שמות** (יח, ג-ד): "שֵׁם הָאֶחָד גְּרָשִׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם, וְשֵׁם הָאֶחָד אֲלִיעֶזֶר כִּי אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּילֵנִי מִיָּד מִיָּד מִיָּד, וְעוֹד.

²² **מסכת בבא בתרא** (צא ע"א): "אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כלם בני נחשון בן עמינדב היו".

²³ **מסכת טוטה** (לו ע"א): "...קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה שנאמר (הושע יב, א) 'סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל'".

לעומתם, שמות הילדים מעידים על הרגשת הסלידה מהחיים ותחושת הייאוש שאלימלך ונעמי חוו עת היוולדם.²⁴ 'מְחֻלּוֹן' מסמל משמעות שלילית של מחלה, ו'כְּלִיּוֹן' מבטא כלייה ואובדן. המצב הקשה ששרר בעם ובארץ בתקופת השופטים נתן את אותותיו במצבם הנפשי של ההורים אשר התבטא בבחירת שמות הילדים. הנחתנו מלמדת כי הירידה מהארץ היא תוצאה ישירה של תחושות קשות שקיננו בקרב ההורים לאורך זמן.

במבט נוסף ומשלים, דרשו חכמים כי שמו של אלימלך רומז על שאיפתו למלוכה, וגם בניו היו בעלי מעמד וכבוד.²⁵ בבסיס שאיפה זו עומדת המודעות של אלימלך כי הוא נולד לשבט בעל אופי הנהגתי אשר מקרבו ימשח מלך. סביר להניח, ששאיפה זו התבטאה במעשיו ובסגנון אורחות חייו. בכדי שאדם בעל שאיפה להנהגה יעזוב הכל וישאיר אחריו את מרכז חייו, צריך הוא לעבור זעזוע גדול שימלא את נפשו בייאוש וצער.

'ויהיו שם'

המגילה מציינת שנית את ההליכה מבית לחם אל שדה מואב. ציון זה מדגיש את התנועה הנפשית של המשפחה כולה אשר סיומה מצוין במילים 'וַיִּהְיוּ שָׁם'. אי הזכרת המגילה את משך זמן הירידה שהם תכננו

²⁴ במבט משלים, חז"ל דרשו כי השמות מעידים על טיב הבנים. **מסכת בבא בתרא** (צא ע"א): "כתיב מחלון וכליון, וכתיב 'יואש ושרף' (דברי הימים א, ד כב), רב ושמואל חד אמר מחלון וכליון שמן, ולמה נקרא שמן שרף ויואש, שנתיאשו מן הגאולה, שרף שנתחייבו שריפה למקום, חד אמר יואש ושרף שמן, ולמה נקרא שמן מחלון וכליון, מחלון שעשו גופן חולין, וכליון שנתחייבו כליה למקום".
²⁵ **רות רבה** (א, ב): "רבי יהושע בן קרחה היה דורש שמות, ושם האיש אלימלך שהיה אומר אלי תבא מלכות...". שם, "אפרתים" - רבי יהושע בן לוי אומר פלטיאני (בני פלטיין, חשובים) ורבי בשם רבי נחמיה אומר אבנגיסטי (שרים)".

מעיד, שאין מדובר על פרק זמן קצר של הפסקת התאווררות מארץ ישראל, אלא הווייתם הנפשית ('וִיִּהְיוּ') מצאה לה מנוח 'שם', בשדה מואב.

היסודות שהנחנו עד כה חושפים, כי ירידת המשפחה מהארץ מהווה תהליך ניתוק מעמם עם כל המשתמע מכך.

העונש

ג וַיִּמַת אֱלִימֶלֶךְ, אִישׁ נְעָמִי; וַתִּשְׁאַר הָיָא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ.

סמיכות תיאור מיתתו של אלימלך לירידתו לשדה מואב והתעלמות הכתוב מציון משך הזמן שחי שם, מצביעים על קשר סיבתי בין האירועים. מותו של אלימלך הוא תוצאה ישירה להחלטתו לרדת מהארץ. מהנחה זו חז"ל הרחיבו את דרשתם על הרקע לירידתו מהארץ. בזמן הרעב עיני העם היו נשואות לאלימלך שהיה מגדולי פרנסי הדור, ובריחתו מהארץ הפילה את ליבם ומילאה את נפשם בייאוש, ועל כך נענש.²⁶

בראייה אמונית חיבור לעצם החיים יתקיים כאשר חיי האדם ומעשיו יושתתו על עולם הרוח והמוסר. התנכרות האדם לטבעו ולתפקידו בעולם מהווה מיתה רוחנית,²⁷ אשר סוללת את הדרך למיתה גופנית.²⁸

²⁶ ילקוט שמעוני (נ"ך, תקצח): "ולמה נענש, לפי שהפיל לבן של ישראל... כך אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי הדור היה וכיון שבאו שני רעבון אמר עכשו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן על פתחי וזה בא בקופתו וזה בא בכפיפו, מה עשה עמד וברח מפניהם."

²⁷ על פי מסכת ברכות (יח ע"ב): "המתים אינם יודעים מאומה אלו רשעים שבחייהן קרויין מתים שנאמר (יחזקאל כא, ל) 'ואתה חלל רשע נשיא ישראל', ואי בעית אימא מהכא (דברים יז, ו) 'על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת' חי הוא! אלא המת מעיקרא."

²⁸ על פי מסכת סנהדרין (צו ע"ב): "...נפקא בת קלא ואמרה ליה עמא קטילא קטלת היכלא קליא קלית קימחא טחינא טחינת". יצאה בת קול ואמרה, עם הרוג הרגת, היכל שרוף שרפת, קמח טחון טחנת).

מכאן ניתן לומר כי החלטתו של אלימלך להתנכר לתפקידו בעזרה לעם, התחילה את התהליך של מותו הרוחני אשר בסופו של דבר הביא למותו הגופני.

'ותשאר'

בעוד הפסוק הקודם ייחס את נעמי והילדים לאלימלך ('אֲשָׁתוֹ', 'בְּנָיו'), כעת נעמי מקבלת את 'מרכז הבמה', ובניה ובעלה מיוחסים אליה ('אִישׁ נְעָמִי', 'וְשְׁנֵי בְנֵיהָ').

מנקודת זמן זו, נעמי אינה נמצאת עוד בצל בעלה ולהחלטתו לרדת מהארץ. הבחירה לשינוי המצב נמצאת בידיה, אולם היא מחליטה להישאר. החלטתה שופכת אור כי לשני בני הזוג היו הרגשות קשות ביחס למציאות, ושניהם היו תמימי דעים לרדת מהארץ עם כל המשתמע מכך. מכאן ניתן לומר כי התיאור 'וַתֵּשֶׁאֲר' מעיד על מקומה הנפשי של נעמי ביחס למצבה. למרות פטירת אלימלך, נעמי החליטה במודע להישאר עם הגישה שהוביל בעלה, והתנהלותה חושפת כי היא הלכה אחריו לנכר מתוך הסכמה והבנה.

הניתוק וההתכוללות

ד וַיֵּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מְאֻבּוֹת, שָׁם הָאֵחָת עָרְפָּה וְשָׁם הַשְּׁנִית רוּת ;
וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים.

הישארות הבנים בנכר ונישואיהם לנשים מואביות מעידים על הסכמתם לירידה מהארץ. הוריהם ביקשו להתנתק מעמם, ובניהם בחרו ליישם זאת

ולהתכולל. חוסר תגובתה של נעמי על מעשי בניה מחזק את הנחתנו בדבר הסכמתה למהלך ההתנתקות שהוביל בעלה.²⁹ בטבעו של עולם, נישואי איש ואשה צומחים מתוך עולם ערכים המשותף לבני הזוג. הנחה זו מלמדת כי עזיבת המשפחה שנבעה מצרות העין, השפיעה על בנים אלו לראות בתרבות מואב האכזרית קרקע הראויה להצמיח את ביתם החדש. מכאן צמחה דרשת חכמים המקשרת בין מעשה המשפחה לבין נשיאת הבנים נשים מואבית.³⁰ המגילה אינה מפרטת כעת מי מהבנים נשא את איזו מהנשים, ומסתפקת בציון שמות הנשים המואביות. דרך סגנון זה ניתן להסיק שהמגילה מבקשת למקד את מבטו של הלומד בטיבן של נשים אלו.

כבוד שמים

חכמים דרשו כי נשים אלו הן בנותיו של עגלון מלך מואב. בזכות הכבוד שעגלון חלק לקב"ה כאשר ירד מכיסא מלכותו בשומעו כי דבר האלוקים אליו, זכה להיות שותף בבניין מלכות שלמה דרך זרעו.³¹ בהסתכלות חיצונית ניתן להתרשם כי ייחוס השותפות לעגלון בבניין מלכות ישראל חורגת במידה רבה משכר עבור מעשה פעוט זה. יתר על

²⁹ כאשר ניפגש עם אישיות נעמי בהמשך העלילה נמצא כי היא דעתנית ובעלת חכמת חיים. במידה והייתה לה מורת רוח ממעשי בניה, הדבר היה מטריד את מנוחתה וגורם לה לנסות להניעם ממעשה פסול זה.

³⁰ **רות זוטא (א)**: "מה ראה הכתוב להכריז עליו ועל אשתו ועל בניו, לפי שהיו מעכבין זה את זה, מצרות עין שהיה בכולן"... מי גרם לשבט יהודה לישא אשה מואבית, על שעשו מעשה עמון ומואב, על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים".

³¹ **ילקוט שמעוני (רמז מב)**: "זיקם מעל הכסא' - רב ביבי בשם רבי ראובן רות וערפה בנותיו של עגלון היו. אמר הקב"ה אתה חלקת לי כבוד ועמדת מכיסאך בשביל כבודי חייך שאני מעמיד ממך בן ואני מושיבו על כיסאי שנאמר וישב שלמה על כיסא ה' למלך".

כן, כמלך מואב הוא צרר את ישראל,³² ועמד בראש אומה המנוגדת לאופיו של עם ישראל.³³ מעשים אלו אמורים היו להטות את מאזנו לכף חובה, וליטול ממנו את הזכות לקבלת שכר כל שהוא. אולם מתוך עיון בדבר, נוכל לגלות כי קיים קשר עמוק בין המעשה לשכר. בבסיס מעשהו של עגלון קיימת הכרה באלוקי ישראל אשר מתקשר עם ברואיו דרך עמו ונביאיו. ירידת עגלון מכיסא המלוכה כאשר שמע כי דבר האלוקים אליו מעידה עליו, כי הוא מבטל את עצמיותו נוכח האלוקים בעולם, על אף שהוא צורר את בניו.³⁴ במעשהו נטמנו זרעים של הכרת העמים באלוקי ישראל ובעמו, שפירותיהם יבשילו בימים בהם 'מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַיִם'.³⁵

תקופת מלכותו של שלמה המלך הייתה נקודת אור שהבליחה אל העבר ממצייאות של אחרית הימים. תקופתו היא הופעה בזעיר אנפין של יחסי הגומלין העתידיים בין ישראל לעמים, בהם מלכות ישראל תעורר השראה בקרב אומות העולם והשפעתה תתפשט בקרב האנושות. מכאן ניתן להבין מדוע דווקא שלמה הוזכר במדרש על פני דוד אביו כילד 'המשותף' של ישראל ומואב.

³² **שופטים** (ג יב-יד): "וַיִּחְזַק ה' אֶת-עֲגִלּוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב עַל יִשְׂרָאֵל עַל כִּי-עָשׂוּ אֶת הָרַע, בְּעֵינֵי ה'... וַיַּעֲבְדוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עֲגִלּוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב, שְׂמוֹנָה עָשָׂר שָׁנָה".

³³ על פי מהר"ל, **נצח ישראל** (לב): "...וכאשר בא לוט על בנותיו, אשר בנותיו נחשבים טפלים אצל האב... ותולדות אלו הם נוטים אחר הצורה... והצורה באומה זאת יוצא מסדר המציאות...". וכן יורחב בהמשך הספר.

³⁴ יסוד ביטול העצמאיות נוכח האלוקים יתגלה בטהרה ובאופן השלם אצל דוד המלך שמזרע עגלון, ר' צדוק, **פרי צדיק**, הושענא רבה (קכח): "בחינת דוד המלך עליו השלום "דלית ליה מגרמיה כלום" רק הוא תולה בזכות אחרים". בניו של ה' - על פי **שמות** (ד, כב): "...כֹּה אָמַר ה' בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל...".

³⁵ **ישעיהו** (ב, ב): "וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, נִכּוֹן יְהִיָּה הַר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִשְׂאָ, מִגְּבְעוֹת; וְנִקְרְוּ אֵלָיו, כָּל-הַגּוֹיִם. גַּם הִלְכוּ עִמָּיִם רַבִּים, וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֵל הַר ה' אֶל-בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְנִבְנוּ מִדְּרָכָיו, וְנִלְכָה בְּאַחֲרֵיתוֹ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדָבַר ה' מִירוּשָׁלַם".

הנחתנו מלמדת כי שילובה של מואב כנציגת האומות בחוטר ישי,³⁶ נועד להכשיר את הקרקע לגאולה העתידה בה תכיר האנושות את אחדות האלוקים בעולם, בתקופה בה 'הָיָה ה' אֶתְדֹ וְשָׁמוּ אֶתְדֹ'.³⁷

סגולה וקליפה

דרך דרישת שמות הנשים המואביות הבחינו חכמים, כי על אף ששתי האחיות גדלו באקלים תרבותי זהה, תהום עמוקה פעורה בין עולמן המוסרי. בעוד שעורפה נדרשה לגנאי ובבסיס התנהלותה עומדת הפריצות כפי שהתאפיינה האומה המואבית,³⁸ רות צוינה לשבח לאחר שמעשיה מעידים שמרכז חייה מושגת על עולם הרוח והמוסר.³⁹

במבט רחב נמצא כי ניוודיות כה גדולה בין שני אחים הייתה בקרב אבות האומה הישראלית. בעוד שהאחד התייחד בסגולה המאפשרת לו להיפגש עם האלוקות ולהכיר את נשמת העולם, האחר נשאר עם 'הקליפה', ונקודת מפגשו עם העולם היא רק במעטפת החיצונית.⁴⁰ חלוקה זו נמשכה עד אשר החלה הסגולה להופיע אצל כל בני יעקב.⁴¹

³⁶ על פי ישעיהו (יא, א) "וְיֵצֵא חֹטֵר מִגִּזְעֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִצֵּר מִשְׁרָשְׁיוֹ יִפְרֶה".

³⁷ זכריה (יד, ט). בהמשך יורחב אודות האחדות האלוקית.

³⁸ מסכת סוטה (מב ע"ב): "כתיב (שמואל ב כא, טז) 'הרפה' וכתוב 'ערפה' - רב ושמואל חד אמר הרפה שמה ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין אותה מאחריה וחד אמר ערפה שמה ולמה נקרא שמה הרפה שהכל דשין אותה כהרפות". בהמשך הנושא יורחב.

³⁹ רות רבה (ב): "...רות שהיתה מרתחת עצמה מן העבירה לעשות רצון אביה שבשמים".

⁴⁰ כחרי, (מאמר ראשון, צה): "...ואברהם סגולת עבר ותלמידו, ועל כן נקרא עברי, ועבר סגולת שם, ושם סגולת נח... וסגולת אברהם מכל בניו יצחק... וסגולת יצחק יעקב, ונדחה אחיו עשו... ובני יעקב כלם סגולה, כלם היו ראויים לענין האלוהי, והיה להם המקום ההוא המיוחד בענין האלוהי".

⁴¹ שיר השירים רבה (ד): "כלך יפה רעיתי - זה יעקב אבינו שהייתה מיטתו שלמה לפניו ולא נמצא בה פסולת".

דרך השתלשלות זו מופיעה גם בענייננו. קרבתו המשפחתית של לוט אל אברהם זיכתה אותו לסגולה המעורבבת עם 'הקליפה'. צאצאיו של לוט ירשו את הסגולה המעורבבת עד אשר היא הופיעה בטהרתה אצל רות, בעוד עורפה נשארה לאחוזו ב'קליפה'.⁴²

כפי שנראה בהמשך, בזכות הסגולה יכלה רות להידבק בעם ישראל, אך עורפה תדחה מעצם טבעה. בראייה אמונית ניתן להבחין, כי עורפה מסמלת את אומות העולם שבפנימיותם קיימת שקיקה לקרבת אלוקים, אך טבעם אינו מאפשר חיבור עצמי עם ישראל.⁴³

מתברר כי במגילתנו העוסקת בשורשי מלכות ישראל, הונחה אחת מאבני היסוד ליחסי ישראל עם אומות העולם. חיבור עצמי והשתלבות בעם ישראל יכולים אלו שבטבעם קיימת הנטייה האלוקית הטהורה,⁴⁴ ואילו בעלי הקליפה יקיימו את ייעודם כפי הראוי להם.

⁴² מהר"ל, **נצח ישראל** (לב): "היה אצלו טפה של קדושה שהגיע ללוט, בשביל שהיה לוט בן אחיו של אברהם. רק שאצל לוט היה הטפה הזאת מעורבת בוהמא ובסיג... ולבסוף נזדכך אותה טפה, ונתחבר אל ישראל על ידי רות ונעמה, וזהו ההברכה. ולבסוף אותה טפה מזדכך יותר, עד שמזה יהיה נולד המשיח".

⁴³ על פי **ילקוט שמעוני** (תרפד): "בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו אומות העולם בהם מה ראו להתקרב יותר מכל האומות...". אפשר ללמוד באופן עקיף **מעולת ראייה** א, הקדמה: "כל ההוויה כולה למקור חייה היא עורגת, כל צמח וכל שיח, כל גרגר חול וכל רגב אדמה, כל אשר בו חיים נגלים וכל אשר בו חיים כמוסים... הכול הומה, שואף, עורג ושוקק לחמדת שלמות מקורו העליון, החי, הקדוש, הטהור והכביר. והאדם סופג את כל השקיקות הללו בכל עת ובכל שעה...".

⁴⁴ **מסכת עבודה זרה** (כב ע"ב): "ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה זוהמתן"; **תוספות**: "נראה דגריס נמי דפסקה זוהמתן היינו משום דאף על גב דאינהו לא הוו - מזלייהו הוו". **של"ה מסכת שבועות**: "ודוד המלך עליו השלום הבא מרות אמר (תהלים קיט, יט) 'גר אנכי בארץ'. אמר 'אנכי' ולא 'אני', כי גם הגרים היו במעמד הר סיני - בעשרת הדברות המתחילין אנכי".

שירי שיריים

ה וַיִּמְתּוּ גַם שְׁנֵיהֶם, מִחֲלוֹן וְכִלְיוֹן ;
וַתִּשְׁאַר הָאִשָּׁה מִשְׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ.

בפסוק הקודם צוין כי הבנים חיו עם נשותיהם המואביות במשך עשר שנים. בפרק זמן זה הם יכלו לתקן את מעשיהם, אך בחרו שלא לעשות זאת. וכפי שהיה אצל אב המשפחה, תהליך התנתקות הבנים מעמם הוביל למותם.

בכדי להרגיש את הטרגדיה שעוברת נעמי, המגילה ציינה שנית את שמות הבנים בסמוך לתיאור הישארותה הבודדת. הכתוב לא מתאר מה בתחושותיה של נעמי, אך מבעד למילים ניתן להרגיש את 'השתיקה הרועמת', אסון שקשה לבטא.

מכל הרעיון של תהליך ההתנתקות נעמי נשארה בודדה,⁴⁵ אך עדיין נשארה אוהדת בבחירת דרכה הראשון - 'וַתִּשְׁאַר הָאִשָּׁה'.⁴⁶ בשלב זה לא מתואר כי היא מגלה סימני חרטה. כפי שנראה, אירוע משמעותי יצטרך להתרחש בכדי לעורר אותה לשוב חזרה לעמה.

תהליך השיבה

ו וַתִּקֶּם הִיא וְכִלְתִּיהָ וַתִּשָּׁב מִשְׁדֵי מוֹאָב : כִּי שָׁמְעָה בְּשׂוּדָה מוֹאָב
כִּי-פָקַד ה' אֶת-עַמּוֹ לְתַת לָהֶם לָחֶם.

הפסוק מתאר כי חל מפנה בעולמה הנפשי של נעמי. אירוע מכונן התרחש אשר גרם לה לקום מההתבוססות בעמדתה הישנה ('וַתִּקֶּם'), ועורר אצלה

⁴⁵ רות רבה (א) : "אמר רבי חנינא נעשתה שירי שירים".

⁴⁶ הנחה זו מקבלת חיזוק בעקבות הביטוי 'ותשאר' גם באסון הראשון במות אלימלך.

את רצון השיבה ('וַתִּשָּׁב'). נכון לעכשיו, התהליך הוא אישי וכלותיה נטפלות אליה בתחילתו מבלי לדעת את טיבו.

הסיבה העומדת מאחורי השינוי היא שמיעתה כי שנות הרעב בארץ ישראל חדלו. הפסוק מתאר כי השמיעה התבצעה בשדה מואב ('שָׁמְעָה בְּשָׂדֵה מוֹאָב'), מהמקום שבו התקבעה עמדתה הנפשית להתנתק מעברה, ותוכן השמועה הצליח לחדור את הביצורים בהם הקיפה את עצמה, ולגעת בלב. ⁴⁷

ביסוד המפנה עומדת פרשנותה האישית של נעמי למאורע. ארץ ישראל חזרה לתת את תבואתה בעקבות פקידת ה' את עמו ('כִּי פָקַד ה' אֶת-עַמּוֹ'). תיאור הנביא את יחס האלוקים אל עמו בנקודת מבטה חושף, כי יחס המשפחה כלפי הא-ל עמד בבסיס עמדתם הראשונית להתנתק מעמם. הירידה לארץ נכר נבעה מטרוניה כלפי שמיא על רעת מצבם. נקודת מוצאם הייתה כי זניחת ה' את עמו גרמה לחיי הרעב, וירידתם לשדה מואב העידה כי הם אינם מעוניינים להישאר חלק מעמו, ועל כך בחרו בצרות העין המנוגדת לטבע עמם.

פקידה

החלטת נעמי לשוב אל עמה דווקא כעת מעוררת קושי בהבנה. הכתוב אינו מתאר כי נעמי סבלה מרעב בשדה מואב, ורצף האסונות שפקדו אותה באובדן בעלה ובניה לא נתן את רישומיו בנפשה כשם שהפסקת הרעב בארץ ישראל פעלה בה. לכן עולה השאלה:

⁴⁷ המדרש מתאר את דרך השמיעה. **רות רבה** (א): "שמעה מהרוכלין המחזירין בעיירות ומה שמעה כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם".

- מה התחדש באירוע זה שגרם לנועמי לשוב לעמה לאחר שבחרה להתנתק ממנו?

הביטוי 'פָּקֵד ה' מהווה צוהר שדרכו נוכל להבין את אשר התחולל בקרבה. פקידת ה' מופיעה רבות במקרא,⁴⁸ כאשר המסר העולה מאירועים אלו הוא השגחת האלוקים על בראיו.⁴⁹ ביסוד תהליך הפקידה מונחת הבטחה אלוקית שניתנה בעבר,⁵⁰ ומימושה יגלה למפרע כי רושם ההבטחה היה קיים כל העת.⁵¹

הפקידה מקנה לאדם מישראל את הגישה האמונית שדרכה הוא צריך להסתכל על המציאות, אף אם היא מראה אחרת ממה שהונח בעבר. ציפיית ישראל לגאולת אחרית הימים מתבססת אף היא על הבטחה אלוקית שניתנה בעבר, אשר תהליך מימושה יחשב כפקידה.⁵²

⁴⁸ **בראשית** (כא, א): "וַה' פָּקֵד אֶת שָׁרָה פֶּאֶשֶׁר אָמַר..."; שם (ג, כה): "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֱלֹהִים פָּקֵד פְּקֹד אֶתְכֶם..."; **שמות** (ג, טז): "...פָּקֵד פְּקִדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת הָעֲשׂוּי לְכֶם בְּמִצְרָיִם, וְעוֹד..."; **דברים** (כד, טז): "וְעַל כֵּן בְּפִקְדֵי שִׁמְתָם לֵב הַשְּׁגַחְתוּ יִתְבָּרַךְ עֲלֵיהֶם נִגְאָלוּ מִמִּילָא... בדבור משה רבינו עליו השלום להם פקד פקדתי הכניס בלבם האמונה הגמורה בהשגחת ה' יתברך עליהם... אז הבינו האמת דודאי ה' יתברך פוקדם, כי אחר שנגלה במעמקי לבבם שה' יתברך משגיח עליהם והאמינו זו באמונה שלימה וראי כן הוא במשפט שה' יתברך ישגיח עליהם... וזהו סימן הפקידה כאשר הוא נכנס בלב אמונה זו שהקב"ה פוקד ומשגיח".

⁴⁹ **זוהר** (וירא, תג): "וזה פקד את שרה כאשר אמר - מאי שנויא הוה הכא (מה שונה כאן), הוה ליה למימר וה' זכר את שרה (היה לו לומר וה' זכר את שרה), כמו דאמר 'ויזכור אלקים את רחל', דאין פקידה אלא על מה דהוה בקדמיתא (אין פקידה אלא על מה שהיה בהתחלה), אלא בקדמיתא הוה, (אלא בהתחלה היה) דכתיב שוב אשוב אליך כעת חיה, ועל אותו ענין נאמר שפקד עכשיו".

⁵⁰ על פי הראי"ה, **עולת ראיה** ח"א, ופקדנו בפקודת ישועה: "הזיכרון הוא מצד העבר הגדול, של כח הסגולה האורית כמו שהיא בעינה לפני ירידתה והתמעטותה במשך הדורות בירידתם... והפקידה היא כבר ביחש ההווה, שתתעלה הנקודה ההווית, הנעלמת במציאותה, ובלוועה בעומק הסתרתה...".

⁵² **יחזקאל** (לז, יב): "לִכְן הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם פֹּה אָמַר אֲ-דְנִי ה' הִנֵּה אֲנִי פֹתֵחַ אֶת קַבְרוֹתֵיכֶם וְהַעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקַּבְרוֹתֵיכֶם עַמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל... וְנָתַתִּי רוּחִי בְכֶם וְחִיִּיתֶם וְהַנְחִיתִי אֶתְכֶם עַל אֲדַמַּתְכֶם וְיָדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם ה'".

הנחתנו מלמדת כי נעמי גילתה שהפסקת הרעב בארץ מבטאת את הברית הנצחית בין ישראל לאלוקיו שהייתה נסתרת עד כה. התברר לה כי תקופת הרעב בארץ לא נבעה מעזיבת ה' את עמו, אלא גמול על מעשי הדור.⁵³ קניית יסוד אמוני זה ערערה את עמדת ההתנתקות שדבקה בה עד כה, והתחילה לשוב אל עמה.

שינוי תודעתי

ז ותצא מן-המקום אשר היתה שמה ושתיה כלותיה עמה; ותלכנה
בדרך לשוב אל-ארץ יהודה.

חלק מתהליך השיבה הוא היציאה מהקיבעון המחשבתי שהאדם אווז בו, כאשר שינוי תודעת האדם מהווה שלב ראשוני הכרחי בבחירת דרך אחרת.⁵⁴

הכתוב חוזר ומתאר כי הווייתה של נעמי ('היתה') עמדה באותו מקום של ניתוק וריחוק, ולשם שיבתה אל עמה היא יצאה מתפיסתה הראשונית ('תצא'), ובחירה ללכת בדרך שתוביל אותה חזרה למולדתה. על אף שנעמי יכולה הייתה לבחור להתגורר בכל מקום בארץ ישראל, בחירתה לשוב אל ארץ יהודה חושפת שמטרתה בתהליך זה לשוב

⁵³ כפי שחז"ל הביעו בדרשתם, **רות רבה**, (פתיחתא ל): "כתיב (משלי י"ט) 'ונפש רמיה תרעב', על ידי שהיו מרמים להקב"ה בימי השופטים, מהם עובדים לעבודה זרה ומהם עובדים למקום הרעובן הקב"ה ברעבון, הדא הוא דכתיב 'ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ'".
⁵⁴ על פי הראי"ה, **אורות התשובה** (טז, א*): "אחד מהיסודות של התשובה, במחשבתו של האדם, הוא הכרת האחריות של האדם על מעשיו, שבא מתוך אמונת הבחירה החפשית של האדם. וזהו גם כן תוכן הווידוי המחובר עם מצות התשובה שמודה האדם שאין שום ענין אחד, שיש להאשימו על החטא ותוצאותיו, כי אם אותו בעצמו. ובוזה הוא מברר לעצמו את חופש רצונו ועוצם יכלתו על סדרי חייו ומעשיו, ומתוך כך הוא מפנה לפניו את הדרך לשוב אל ד', לחדש את חייו בסדר הטוב".

לנקודה הראשונה שמשם התחילה הנפילה. בבית לחם החל להופיע תהליך ההתנתקות, והיא שבה לשם חרף החרפה שצפויה לה מסביבתה בכדי לתקן ולשוב להתגורר במקום כבראשונה. נכון לעכשיו, כלותיה הולכות בעקבות נעמי בלא לדעת את אשר מתחולל בנפשה.

שיתוף עולמות נפשיים

דיבור כביטוי רוחני

עד כה, הכלות התלוו להליכת נעמי בלא ידיעת טיב המהלך שלה. בפסוקים הקרובים נעמי תפנה אליהן בכדי לחשוף את אשר בנפשה. המפתח להבנה ראויה של דו השיח בין נעמי לכלותיה נעוץ בהנחה, כי כל אמירה צומחת מעמדה ותפיסת עולם. ייחודיות מדרגת האדם על פני שאר הבריאה מתבטאת ביכולתו לדבר,⁵⁵ והדיבור עצמו מבטא את גמר החיבור בין חלקי האדם, הגשמי והרוחני.⁵⁶ הצופה מהצד בדו שיח בין אנשים יכול להבחין בעמדה הנפשית של המדבר היוצאת אל הפועל בפנייתה אל השומע, כאשר התנועה הדו-כיוונית יוצרת התרחשות של שיתוף עולמות פנימיים הנארגים לקשר.⁵⁷ לכן, לצורך פגישה נכונה עם תיאור המקרא, נצטרך להקשיב ולהבחין בהנחות הטמונות במשפטים.

⁵⁵ **בראשית** (ב, ז): "ויהי האדם לנפש חיה..." תרגום **אונקלוס** על הפסוק: "והיה לרוח חיה ממלא..." (והיה לרוח חיה מדברת).

⁵⁶ מהר"ל, **גבורות ה'** (לג): "כי האדם צורתו חיבור הנשמה השכלית והגוף ביחד, ודבר זה הוא עצמו כח המדבר שהוא נשמה עם הגוף כמו שיתבאר, וכוח המדבר הוא גמר צורתו."

⁵⁷ על פי **כחרי** (מאמר שני, עב): "כי כוונת הלשון היא להכניס מחשבה שנתעוררה בלב המדבר אל תוך לבו של השומע. וכוונה זו בשלמותה לא תושג כי אם במעמד פנים בפנים כי לדברים הנאמרים פנים בפנים יתרון על הדברים שבכתב וכמאמר הידוע מפי סופרים ולא מפי ספרים".

בין שיבה להליכה

במבט מרוםם נבחין כי בשיח בין נעמי לכלותיה קיים שימוש רחב בפעלי השיבה וההליכה, לשוב וללכת.⁵⁸ הפועל 'שיבה', מבטא תנועה מהחוץ אל הפנים, מההווה אל דבר מה שנולד כבר בעבר. נקודת המוצא של האדם השב היא, כי הוא אינו יוצר דבר חדש אלא חוזר למה שכבר רכש. בראייה אמונית השיבה היא יסוד התשובה. החוזר בתשובה נמצא בתהליך שיבה אל מקור חייו על ידי הסרת הקליפה החיצונית שאחזה בו, וחשיפת אור נשמתו הטהורה המחייה אותו.⁵⁹ השיבה אינה תלויה בחטא אלא קיימת מחיוב מציאותם של הנבראים, לאחר שבעצם הבריאה הושרשה תנועת השיבה אל מקורה.⁶⁰ באופן מנוגד, הפועל 'ללכת', מבטא תנועה מהפנים אל החוץ, מההווה אל העתיד. ההולך יוצא ממרחבו המוגן בכדי לכבוש יעדים חדשים, וההליכה מצריכה מהאדם כוחות נפש בהתמודדות עם הלא נודע.

⁵⁸ "לִכְנֵה שְׁבִינָה... נָשׁוּב לְעַמְּךָ... שְׁבִינָה בְּנִתִי לְמָה תִּלְכְּנָה עִמִּי... שְׁבִינָה בְּנִתִי לְכָן... הֲיֵה שְׁבִינָה יְבָרְכֶךָ..." שובי... לשוב מאֲחֵרְיֶךָ... אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלָיךְ... וְתִלְכְּנָה שְׁתֵּיכֶם" ⁵⁹ על פי הראי"ה, **אורות התשובה** (ה, ב): "נגד כל חלק של כעור, שמסתלק מנשמת האדם ע"י הסכמתו הפנימית של אור התשובה, מתגלים עולמות מלאים בבהירותם העליונה בקרב נשמתו. כל העברת חטא דומה להסרת דבר החוצץ מעל העין הרואה, ואופק ראייה שלם מתגלה...". ⁶⁰ **בראשית רבה** (א): "בראשית ברא אלוהים - ששה דברים קדמו לבריאת העולם, יש מהן שנבראו, ויש מהן שעלו במחשבה להיבראות... אף התשובה שנאמר 'בטרם הרים יולדו'". וכן, הראי"ה, **אורות התשובה** (ו): "התשובה קדמה לעולם, ולפיכך היא יסוד העולם. שלמותם של החיים היא דווקא עם המשך התגלותם על פי טבעם העצמי...". שם (ה, ג): "העולם מוכרח הוא לבא לידי תשובה שלמה. אין העולם דבר עומד על מצב אחד כי אם הולך הוא ומתפתח... והיא תביא את אור חיי התשובה עמה".

בני האדם קרויים מהלכים,⁶¹ כיוון שהאדם מופקד בעולמו ליצור בו ולפתחו, ולשכלל את הבריאה שנבראה בגולמיותה.⁶² בדו השיח שלפנינו נמצא כי נעמי תשתמש במשמעות 'השיבה' בכדי לתאר את תהליך חזרתה למקורה הראשון המכיל את עמה ואלוקיה. ובפועל 'ההליכה' תבטא את הניתוק שיכול להתרחש ממקומן הטבעי של כלותיה, במידה והן ימשיכו איתה לארץ יהודה. כמו כן, שילוב בין שתי המילים "הליכה ושיבה" יבטא יציאה מעמדה נפשית הדורשת התאמצות ראשונית לרכישת דבר חדש, שלאחריה ההליך ינוע בתנועת השיבה.

גילוי התהליך

ח וַתֹּאמֶר נְעֻמִי לְשֵׁתִי כַלְתִּיהָ, לְכַנֶּה שְׂבָנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּהּ; יַעֲשֶׂה ה' עִמָּכֶם חֶסֶד, כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתֶם עִם-הַמָּתִים וְעִמָּדִי. ט יִתֵּן ה' לְכֶם וּמְצָאֵן מְנוּחָה, אִשָּׁה בֵּית אִשָּׁה; וַתִּשָּׂק לָהֶן וַתִּשְׂאֲנָה קוֹלָן וַתִּבְכְּינָה.

היסודות שהנחנו מאירים אור חדש על דברי נעמי לכלותיה. באמצעות המילים 'לכנה שבנה' אומרת להן נעמי כי הן צריכות לצאת מהמחשבה שבגינה הן התלוו אליה כיוון שהן לא שייכות למהלך הנפשי שהיא עוברת, ונותר להן לשוב לביתן.

⁶¹ על פי זכריה (ג, ז): "...וְנִתְּתִי לָךְ מֵהַלְכִים בֵּין הָעַמִּדִים הָאֵלֶּה".

⁶² על פי בראשית (ב, טו): "וַיִּקַּח ה' אֶל-לֵהִימָ, אֶת-הָאָדָם; וַיִּנְחָהוּ בְּגֵן-עֵדֵן, לְעִבְדָהּ וּלְשִׁמְרָהּ". וכן רש"י הירש על הפסוק: "העבודה והשמירה האמורות כאן אינן מתייחסות רק לעבודת הקרקע; אלא הן כוללות את כל התנהגותו המוסרית של האדם, במעשהו ובמחשבתו... וגם הז"ל מייחסים את "לעבדה ולשמרה" לתורה ולמצוות, הוה אומר: לכלל ייעוד האדם". וכן, על פי תנחומא (תזריע ה, ה): "מעשה ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא: איזו מעשים נאים, של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם? אמר לו של בשר ודם נאים...".

תנועת השיבה היא ניגוד גמור למהלך שצירף אותן למשפחתה. באמצעות מילת שם ה' החוזרת ונשנית בדבריה, נעמי רומזת בפני כלותיה כי המהלך הנפשי שלה הוא בשיבה אל אלוקיה, ובשל כך הן אינן שייכות אליו. בהמשך העלילה נוכל להבין מדוע בחרה בדרך הרמיזה. בכדי להבין את אשר מתחולל לפנינו, ניתן לתאר את כוונת נעמי בסגנון חופשי ובהרחבה:

"כלותיי, עשיתן אתנו חסד שהייתן שותפות בעבר עם מטרת המשפחה להתנתק מזהותנו הישנה, בכדי ליצור חיבור איתן עם עם אחר. להתחתן עם מהגרים בעלי תרבות שונה אינו דבר של מה בכך, והסכמתן! הישארו תכן לתמוך בי חרף האסונות שפקדו אותנו אף היא חסד. כעת המגמה השתנתה, אני שבה אל מולדתי ואל זהותי העצמית ששם האלוקים נוכח בה, ואתן תחזרו לבית אמכם, למקום בו רכשתן את עולם הערכים שלכן, ושם תבנו את ביתכן החדש שייתן לכן מנוחה וישוב הדעת". פריצת הבכי מבטאת את הרגשת הצער בלבבך נוכח הצהרת העזיבה. רות ועורפה לא מעוניינות לעזוב אותה, ונעמי מצטערת על עוגמת הנפש והניתוק מכלותיה.⁶³

שיבה לאומית

י וְתֵאמְרָנָה לָהּ כִּי אֶתָּוֶה נָשׁוּב לְעַמִּי.

רות ועורפה מבינות כי נעמי התחילה בתהליך שיבה אל עמה, והן מעוניינות להצטרף כנלוות אליה. בבסיס דבריהן עומדת הנחתן כי נעמי שבה אל עמה לצורך חברה ותרבות, אך עדיין לא ירדו לסוף דעתה כי האלוקים הוא במרכז שיבתה.

⁶³ ניסוח הפסוק מכיל את שתי האפשרויות: שלושתן בכו או רק כלותיה.

יא ותאמר נעמי שכנה בנתי למה תלכנה עמי: העוד לי בנים במעי ויהיו לכם לאנשים. יב שכנה בנתי לכן, כי זקנתי מהיות לאיש: כי אמרתי יש לי תקנה, גם הייתי הלילה לאיש, וגם ילדתי בנים. יג הלהן תשבונה עד אשר יגדלו, הלהן תעגנה לבלתי היות לאיש; אל בנתי, כי מר לי מאד מקם כי יצאה בי יד ה'.

כתגובה לרצון כלותיה בהצטרפות לעמה, אומרת להן נעמי כי לא יהיו לה עוד בנים להשיאם אליהן. השתלבות טובה בעם אחר מצריכה חיבור שיתבצע דרך הקמת משפחה עם תושבי המקום כפי שמשפחה השתלבה במואב. ובשלב זה בחייה אין בידיה את האפשרות להוליד להן בנים למטרה זו.

לאור זאת מתבקש לשאול:

- מדוע נעמי לא חושפת כבר בתחילה, כי שיבתה לאלוקי ישראל היא העומדת בבסיס חזרתה?

דרך הביטוי 'בנתי' החוזר על עצמו בשיח זה, ניתן להכיר כי יחסי קרבתן של נעמי וכלותיה הן כאמא לבנותיה. בכדי להכיר להן טובה ולא לפגוע בהן חלילה, נעמי נוהגת עמן 'בכפפות משי' בתהליך עזיבתה. גילוי ליבה כי היא חוזרת לאלוקיה יכריז על כלותיה כי הן היו סיבת החטא והעונש, ובכך תושג תוצאה לא רצויה.

יחד עם זאת, נעמי רמזה על כך בסוף דבריה המתפרשים לשתי פנים.⁶⁴ ניתן להסביר כי נעמי אומרת לכלותיה כי הן הסיבה שנענשה!

⁶⁴ "כי מר לי מאד מקם, כי יצאה בי יד ה'" - אפשרות ראשונה: נעמי מציינת כי היא לא מרגישה עמן בנוח לאחר שנענשה על ידי האלוקים, ולכן יהיה לה מר במידה והן יצטרפו אליה. אפשרות שנייה: נעמי אומרת כי מר לה בגלל הצטרפותן אליה.

והמר שיש לה בחיים נובע מהן. היותן שותפות למהלך ההתנתקות הוביל לענישתה על ידי אלוקיה, ולכן הצטרפותן אינה רצויה.

בין דבוקה לנשוקה

יד ותשונה קולן ותבכינה עוד ; ותשק ערפה לתמותה,
ירות דבוקה פה.

דבריה האחרונים של נעמי השפיעו על כלותיה, ערפה נישקה אותה ואילו רות דבקה בה.

המגילה אינה מתארת במפורש את עזיבת עורפה, והדבר ילמד בדברי נעמי לרות בפסוק הבא. דרך סגנון זה ניתן להסיק כי רצונה של עורפה להצטרף לנעמי צומח ממקום טהור ונטול מנגיעות אישיות, ואף שהיא שבה לאחוריה היא אינה עזבה את רצונה הבסיסי. מכאן ניתן להבין את דרשת חכמים שבעקבות צערה האמיתי של עורפה היא זכתה לשכר.⁶⁵ כפי שלמדנו, במבט אמוני עורפה מסמלת את אומות העולם, ורצונה להצטרף אל נעמי מבטא את צימאון האנושות לקרבת אלוקים. שאיפה רוחנית זו של האומות מבורכת היא ואף מזכה בשכר, אך חסרון טבעם מונע מאיתם להיפגש ישירות עם מציאות אלוקית. כתשובה לכך ברך

⁶⁵ **מסכת סוטה** (מב ע"ב): "דרש רבא בזכות ארבע דמעוה שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים, שנאמר (ש"ב כ"א) ואת ארבעת אלה יולדו להרפה בגתנה". וכן **רות רבה**, (פתיחתא כ): "...ר' ברכיה בשם ר' יצחק מ' פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלה לבנה ארבעים יום שנאמר (שמואל א' י"ז) 'ויגש הפלשתי השכם והערב'".

האלוקים את אברהם שדרך זרעו העולם יתברך ויוכל להיפגש עם האלוקות בעולם.⁶⁶

כאשר שאיפות רוחניות אלו לא ימצאו אפיק ראוי להתבטאות, הדרך להתדרדרות מוסרית קרובה.⁶⁷ ואכן חכמים דרשו כי מיד לאחר עזיבת עורפה את חמותה היא בחרה לזנות באופן החריג אף למעשה שלילי זה.⁶⁸ באופן עמוק, רצונם הפנימי של אומות העולם לקרבת אלוקים באופן לא מזוקק יתבטא גם במאבקם נגד הופעת אור ישראל בעולם, שבראייה היסטורית לא יצלח ויפילם לרגלי ישראל.⁶⁹

בניגוד לעורפה, המקרא בחר לתאר את הצטרפותה של רות כדבקות. ביכולתו של הדבק לחבר בין שני חלקים ולאחדם לישות אחת. הישארות רות רמזה לנעמי כי בנפשה נוכחת השאיפה להתאחד עמה ועם גורלה מבלי להיות תלויה בדבר. כפי שנראה בהמשך, נעמי עדיין לא גילתה את אשר בלב רות, ותמשיך בניסיונותיה להניא אותה מלהצטרף אליה.

⁶⁶ על פי **ילקוט שמעוני** בראשית (יב, סה): "אמר ר' אלעזר: מאי דכתיב: 'ונברכו בך כל משפחות האדמה? אפילו משפחות הדרות באדמה אין מתברכין אלא בשביל ישראל. כל גויי הארץ, אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא אין מתברכות אלא בשביל ישראל". ועוד יורחב בהמשך.

⁶⁷ על פי **זוהר חדש רות** (שלט): "בא וראה, הזהמה של הכותי, אף על גב שהתגיר, קשה לפרש ממנו הזהמה עד שלשה דורות, כל שכן בעוד שהוא כותי. הכשרה שבהם רות, ולא מצאנו בה שום דפי כלל. וזוהי הנפש השכלית. ערפה, שהיא הנפש הבהמית, מיד חזרה לסרחונה ולקלקולה. בא רבי חידקא ונשקו. אמר, ודאי מעטים הם שעוברת זהמתם מהם".

⁶⁸ **רות רבה** (ב, כא): "אמר רבי יצחק כל אותו הלילה שפרשה ערפה מחמותה נתערבו בה ערות גוים של מאה בני אדם הדא הוא דכתיב 'והוא מדבר עמם וגו' ממערכות פלשתים' - ממערות כתיב ממאה ערלות גוים שנתערו בה כל הלילה ר' תנחומא אמר אף כלב אחד דכתיב (שם) ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי".

⁶⁹ על פי **מסכת סוטה** (מב ע"ב): "אמר רבי יצחק: אמר הקב"ה יבאו בני הנשוקה ויפלו ביד בני הרבוקה".

בין עם לאלוקיו

טו וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבָמְתְּךָ אֶל-עַמָּה וְאֶל-אֱלֹהֶיהָ ;
שׁוּבִי אֶתְרִי יְבָמְתְּךָ.

בדברים אלו חושפת נעמי בפני רות את הקשר בין עם לאלוקיו שהיה רמז עד כה בדבריה. שיבתה לארץ יהודה ולעמה, כוללת היא את נוכחות אלוקי ישראל בליבה. לכן דבר טבעי הוא, שרות תשוב לכור מחצבתה המרכיב את עמה המואבי ואת אלוקיה כשם שעורפה בחרה לעשות. דרך הכינוי 'במה' רומזת נעמי על הזיקה המשפחתית בין עורפה לרות. בכך היא מניחה כי לשתיהן מכנה משותף המתבטא אף בעולם האמונה של עמם המואבי.

מסירות והקרבה

טז וַתֹּאמֶר רות אֵל תִּפְגַּעֵי בִי לְעֲזָבְךָ לְשׁוּב מֵאֶתְרֶיךָ : כִּי אֵל אֲשֶׁר
תִּלְכִי אֵלָי, וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֲלִין, עִמָּךְ עָמִי, וְאֵלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי. יז בְּאֲשֶׁר
תָּמוּתִי אָמוּת, וְשֵׁם אֶקְבֹּר ; כֹּה יַעֲשֶׂה ה' לִי, וְכֹה יוֹסִיף כִּי הַמָּוֶת, יִפְרִיד
בֵּינִי וּבֵינְךָ.

במרכז רצונה של רות להצטרף לעם ישראל עומדת נעמי שכלפיה היא מתכוונת להתבטל לאורך כל ימי חייה. ציון שם האלוקים לראשונה בפיה מעיד כי היא כבר עכשיו מנכיחה את אלוקי ישראל בחייה, ובכך מבדילה בינה לבין עורפה.

תיאורי רות המציינים את דבקותה בנעמי בנויים על פי סדר תהליך ההצטרפות לעם. 'אֵלָי' - ההליכה מבטאת תנועה פיזית ונפשית למקום חדש. 'אֲלִין' - הלינה מסמלת התקבעות של תפיסת עולם. 'עָמִי' - ביסודו

של עם נמצאים חיי החברה והתרבות של קבוצת אנשים. 'אָל-הָי' - שם האלוקים מציין תפיסת עולם אמונית, מוסר ואמת. 'אָמוֹת - אָקָבָר' - מיקום הקבר יכול להעיד על ערכי האדם שנטמן דווקא במקום זה. בשל כך, רות מציינת שגם לאחר מותה, מקום קבורתה ישמש כעדות למסירותה המוחלטת להצטרפות לעמה של נעמי.

בדבריה היוצאים מתוך ליבה, חושפת רות כי דבקתה בנעמי היא מוחלטת ואינה תלויה בדבר, ויש לנעמי להפסיק להפציר בה לחזור למולדתה.

בין קירוב לדחייה

חכמים דרשו כי מאחורי השיח הגלוי בין נעמי לרות ניצבים ניסיונותיה של נעמי להניא אותה מלהצטרף לעם ישראל, באמצעות הצגת סף הדרישות הגבוהה המתלווה לחיי היחיד בישראל.⁷⁰ דברי נעמי היוו מקור השראה לחכמים בקביעת הגישה בקבלת הגרים המושתתת על קרבה ורחייה כאחד.⁷¹

מפעל חייו של אברהם אבינו בקירוב רחוקים והכנסתם תחת כנפי השכינה, הטביע את חותמו בעם ישראל בפתחת הדלת בקבלת גרים.⁷²

⁷⁰ **רות זוטא** (א): "אמרה לה בתי אסור לצאת חוץ מאלפים אמה בשבת - אמרה לה 'אל אשר תלכי אלך', אמרה לה אסור לנו לייחד עם פנויה כל שכן עם אשת איש - אמרה לה 'באשר תליני אליך', אמרה לה אסור לנו עריות - אמרה לה 'עמך עמי', אמרה לה אסור לנו עבודה זרה - אמרה לה 'ואלוהיך אלוהי', אמרה לה ארבע מיתות נמסרין לבית דין - אמרה לה 'באשר תמותי אמות', אמרה לה שתי קבורות מתוקנין לבית דין - אמרה לה 'ישם אקבר'".

⁷¹ **רות רבה** (ב, טז): "רבי שמואל בר חייא בשם רבי חנינא אמר בשלשה מקומות כתיב כאן 'שָׁכְנָה' (ח, יא, יב), כנגד שלשה פעמים שדוחים את הגר, ואם הטריח יותר מכאן מקבלין אותו". שם "אמר רבי יצחק (איוב ל"א) 'בחוץ לא ילין גר' - לעולם יהא אדם דוחה בשמאל ומקרב בימין".

⁷² **מסכת אבות דרבי נתן** (יב): "שהיה אברהם אבינו מקפח את הבריות ומכניסן תחת כנפי השכינה...".

כהשלמה לכך, הקב"ה גילה את אהבתו המיוחדת לגרים ופרש את חסותו עליהם כפי שמתבטא במצוות רבות בתורתו.⁷³

בראייה היסטורית השתלבות הגרים וצאצאיהם הועילה לעם ישראל לאחר שאיישו עמדות מפתח בהנהגת העם, ופעלו לשמר את מסורת ישראל לדורות הבאים.⁷⁴

מנגד, הצטרפות הגרים לישראל יכולה לפגוע ברמה הרוחנית של העם. עול התורה יכול להכביד על הגרים ולהביא להפסקתם את שמירת המצוות, ובכך ישפיעו לרעה על סביבתם.⁷⁵ מחשש זה צמחה קביעת חכמים, כי צירוף הגרים לישראל קשה כנגע הצרעת.⁷⁶ בשל כך, חובה על

⁷³ **תהילים** (קמו, ט): "ה' שומר את-גרים...". **במדבר רבה** (ח): "ה' אוהב צדיקים וגו' - הרבה הקב"ה אוהב את הגרים... צריכין להחזיק טובה לגר שהניח משפחתו ובית אביו והניח אומתו וכל אומות העולם ובא לו אצלנו לכן הרבה עליו שמירה שהזהיר את ישראל שישמרו עצמם מהם שלא יזיקו להם...". **ציונים רבים**: שמות (כ, כ): "וְגֵר לֹא-תוֹנֶה", שם (כג, ט): "וְגֵר לֹא תִלְחָץ", **ויקרא** (יט, לג-לד): "וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵר בְּאֶרֶץְכֶּם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ... וְאָהַבְתָּ לּוֹ כְּמוֹךָ". **דברים** (י, יט): "וְאָהַבְתָּם אֶת-הַגֵּר...".

⁷⁴ **ר' עקיבא** מעמיד התורה שבע"פ, שהיה בעצמו צאצא לגרים מבני בניו של סיסרא (**מסכת סנהדרין** צו ע"ב); **ר' מאיר** תלמידו של ר' עקיבא מזרעו של נירון קיסר (**מסכת גיטין** נו ע"א) **אונקלוס** - אחיינו של טיטוס מחריב ירושלים (שם, ע"ב), ועוד.

⁷⁵ **תוספות**, (**מסכת יבמות** מז ע"א), 'קשין גרים': "לפי שאין בקי אין בדקדוקי מצות וישראל למדין ממעשיהם... ויש מפרשים לפי שביותר הוזהרו ישראל על הגרים ואין יכולין להזהר מאונאתן".

⁷⁶ **מסכת יבמות** (מז ע"א): "אמר רבי חלבו קשים גרים לישראל כספחת דכתיב (ישעיהו יד, א) 'ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב'". רמב"ם, **משנה תורה**, איסורי ביאה (יג, יח): "ומפני זה אמרו חכמים: קשים להם גרים לישראל כנגע צרעת, שרובן חוזר בשביל דבר ומטעין את ישראל. וקשה הדבר לפרוש מהם אחר שנתגיירו. צא ולמד מה אירע במדבר במעשה העגל ובקברות התאוה. וכן רוב הנסיונות - האספסוף היו בהן תחילה".

בית הדין לבצע בירור מעמיק של מניעי האדם בטרם יכניסוהו להליך הגיור.⁷⁷

באופן מעמיק, דחיית הבא להתגייר מועילה להשלמת העולם. שינוי זהות האדם צריך להתבצע לאור ייעודו הראוי והנכון, והשמירה על צביונם וטבעם של אומות העולם מבטיחה כי העולם ימשיך להתבסס מהתכונות הייחודיות לכל עם ולשון, ואלמלא דחייתם בבואם להתגייר העולם היה חסר.

החזרה לבית לחם

יח ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה; ותחדל לדבר אליה.

חשיפת רצונה הפנימי של רות לא גרם לשכנועה של נעמי, אך היא חדלה מניסיונותיה להניא אותה. נעמי לא שיערה בנפשה כי תהליך שיבתה ילווה בכלה מואביה המשמשת כעדות חיה לעברה העגום. כפי שיתברר בהמשך, מסירותה של רות בתנאים קשים תשפיע על עמדת נעמי.

יט ותלכנה שתיקהם עד בואנה בית לחם; ויהי כבואנה בית לחם

ותהם כל-העיר עליהן, ותאמרנה הֲזאת נעמי.

'ותלכנה שתיקהם' - הליכת שתייהן יחדיו מבטאת תנועה פיזית המלווה בתנועה נפשית. הצטרפותה של רות לנעמי הצריך את שתייהן לצאת

⁷⁷ **מסכת יבמות** (מז ע"ב): "אמר ר' גר שבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר...". רמב"ם, **משנה תורה**, איסורי ביאה (יג, יד): "...בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול, או בשביל שררה שיזכה לה, או מפני הפחד בא להכנס לדת... ואם לא נמצא להם עילה, מודיעין אותן כוּבֵר עוֹל התורה, וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות, כדי שיפרושו. אם קבלו ולא פירשו, וראו אותן שחזרו מאהבה - מקבלים אותן, שנאמר: 'ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה' (רות א יח)".

מעמדתן הקודמת. בעוד רות נצרכת לרכוש זהות חדשה, נעמי נאלצת להתמודד עם נוכחותה של רות בהליך שיבתה.

כניסתן של נעמי ורות לבית לחם לוותה בקבלת פנים ציבורית. תיאור הכתוב במילים 'כָּל הָעִיר' שימש כמקור לדרשת חכמים כי אירוע חשוב התרחש באותו היום שהצריך את כל בני העיר לצאת אליו.⁷⁸

תגובת הקהל בראותו את נעמי ורות התבטאה בתמיהה - 'יָתְהִים'. המגילה מדייקת כי אלו המביעות את תמיהתן הן נשות העיר - 'יָתְהִים מְרִיבֵי'. מכאן למדו חכמים כי היה קיים בעבר קשר בין נעמי לנשים אלו, אשר התבטא בהשאלת תכשיטיה של נעמי לנשות העיר.⁷⁹

תמיהה צומחת ועולה כאשר מתברר בפתאומיות כי הנחת היסוד שהושרשה בעבר אינה נכונה עוד. תמיהת נשות העיר בדבר מצבה ההווי של נעמי מניחה בחובה, כי חל שינוי משמעותי בזהותה כפי שהכירו בעבר. מכאן צמחה דרשת חכמים כי הרעב והעוני נתנו את רישומיהם בנעמי.⁸⁰

רות ההולכת בסמוך לנעמי זוכה להתעלמות מצד נשות העיר, היא לא 'הסיפור' אלא חמותה. הכתוב שותק בכל הקשור לתיאור הרגשותיה של רות נוכח ההמולה סביבן. סביר להניח כי בעקבות קבלת הפנים

⁷⁸ **רות רבה** (ג, ו): "...אמר רבי שמואל בשם רבי סימון אותו היום קציר העומר היה... ויש אומרים אבצן היה משיא את בנותיו אותו היום, רבי תנחומא בשם רבי עזריה... אשתו של בעז מתה באותו היום ונתכנסו כל ישראל לגמילות חסדים וזיל כל עמא לגמילות חסדא..."
⁷⁹ לדוגמא, **ילקוט שמעוני** (רות תרא): "שהיו בנות כל בית לחם משתמשות בתכשיטיה, זו היא נעמי שהיתה מגנה את הפז ביפיה..."

⁸⁰ **רות רבה** (ג, ז): "...לשעבר היתה מהלכת באיקפטיאות שלה, ועכשיו היא מהלכת יחפה, ואת אמרת הזאת נעמי. לשעבר היתה מכסה בבגדי מילתין, ועכשיו היא מכסה בסמרטוטיין, ואת אמרת הזאת נעמי. לשעבר היו פניה מאדימות מכח מאכל ומשתה, ועכשיו פניה מוויקות מן רעבון..."

הציבורית רות החלה להכיר באומץ לב חמותה שהחליטה לשוב לעמה
חרף הבושה המתלווה לכך.

'מרא'

כַּ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אֵל תִּקְרָאנָה לִי נְעָמִי: קְרָאנָּ לִי מְרָא פִי הַמֵּר שֶׁ-דִּי
לִי מְאֹד. כֹּא אָנִי מְלֹאָה הֶלְקֵתִי, נְרִיקָם הִשִּׁיבֵנִי ה'; לְמָה תִּקְרָאנָה לִי
נְעָמִי, וְהָ עָנָה בִּי, וְשֶׁ-דִּי הִרְעֵ לִי.

כתשובה לתמיהת נשות העיר על שינוי במצבה, נעמי ביקשה מהן לקרוא
לה בשם חדש 'מְרָא'.

באופן זה היא מציינת כי בבסיס תמיהתן עומדת טעות, וכי האישה
שעליהן הן מסתכלות היא דמות חדשה בשם מרא, ולא נעמי שאותה הן
הכירו בעבר. השינוי שהיא עברה כל כך דרמטי וקיצוני אשר בעצם שינה
את כל מהותה לאדם חדש בעל מרירות גדולה, ולכן - 'קְרָאנָּ לִי מְרָא'.
תהליך בחירת שמה החדש של נעמי מלמד על השינוי התודעתי שחל
אצלה בתהליך השיבה. בעוד שמות בניה שימשו כעדות לסלידת הוריהם
מהמציאות בה חיו וברצון לניתוק מעמם, בחירת שמה של נעמי מבטא את
הרגשת המרירות בנפשה, אך למרות זאת היא ממשיכה להנכיח את
האלוקים בחייה. ציון שם האלוקים פעמים רבות בדבריה מעיד על הכרתה
כי מאחורי השינוי לרעה בחייה עומד יחס האלוקים כלפיה וכלפי
משפחתה.

יחד עם זאת, קיימת עמימות במשמעות דבריה. לא ברור האם נעמי
מצדיקה עליה את הדין ומבינה כי משפחתה נענשה על שירדו מהארץ
בזמן שעני העם היו נשואות אליהם, או שמא עדיין לא הסיקה זאת.

גם תגובת נשות העיר לדברי נעמי אינם מתוארים במגילה. בסוף העלילה ניפגש עם נשים אלו בשנית, ונוכל להתרשם מדעתן על אשר התרחש במגילה.

ירידה ועלייה

כב וְתִשָּׁב נְעָמִי וְרוּת הַמּוֹאָבִיָּה כְּלָתָה עִמָּה הַשָּׂכָה מְשֻׁדֵי מוֹאָב ;
וְהָמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֵם בְּתַחֲלַת קִצִּיר שְׁעָרִים.

פסוק זה מהווה מעין סגירת מעגל לעלילה שהתפתחה עד כה. המגילה התחילה בתנועת ההליכה של אב המשפחה וברצון להתנתק מהארץ בתקופת רעב, ומסתיימת בתנועת השיבה של אשתו בזמן בו קוצרים את השעורים שהארץ החלה להניב.